

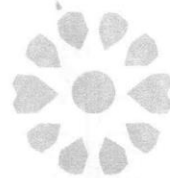
فصل

نام‌ها و یادها

درس هشتم: نوجوان باهوش، آشپززاده‌ی وزیر، گریه‌ی امیر

درس نهم: قلم سحرآمیز، دو نامه

درس دهم: پرچم‌داران

نام نیکوکر بلندزادی

به کز بلند سرای زرنجار

(سعدی)

نام نیکو گر بماند ز آدمی به کز و ماند سرای زرنگار

(سعدی)

معنی بیت: اگر نام و یاد خوبی از آدم باقی بماند، بهتر از این است که خانه‌ای بزرگ و زیبا از او باقی بماند.

سعدی

از بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان ایران زمین است. در دوران جوانی برای کسب دانش و ادامه‌ی تحصیلات به بغداد رفت و در نظامیه بغداد مشغول تحصیل علم شد. پس از سی و پنج سال به شیراز بازگشت. دو اثر بسیار گران‌بها، «بوستان» به نظم و «گلستان» به نثر و آمیخته با نظم و دیوان شعری که شامل غزلیات و قصاید و قطعات آموزنده می‌باشد؛ از وی به جا مانده است.

به مجموعه آثار سعدی «کلیات سعدی» می‌گویند.

درس هشتم

نوجوان باهوش، آشپز زاده‌ی وزیر، گریه‌ی امیر

هیاهوی کلاغ‌ها سکوت باغ را می‌شکست. محمدتقی صدای استاد را از پشت درهای بسته به سختی می‌شنید. روزهای زیادی بود که محمدتقی سینی غذا را بر سر می‌گذاشت و غذا را به اتاق می‌برد و به بیانی بردن ظرف‌ها به گفته‌های استاد گوش می‌سپرد.

شب تولد حضرت محمد (ص) بود. قائم‌مقام فراهانی مهمانان زیادی دعوت کرده بود. محمدتقی سینی شربت را برای مهمانان برد و گوشه‌ای ایستاد. قائم‌مقام از بچه‌ها سوال کرد. هیچکدام جواب سوال را نمی‌دانستند. اما محمدتقی جواب آن سوال را می‌دانست.

می‌خواست جواب را بگوید اما می‌ترسید. لب‌گزید و منتظر ایستاد ولی با خود فکر کرد: «بگذار لیاقت یک بچه آشپز را ثابت کنم.»

جلو رفت و پاسخ تمام سوالات را یک به یک داد.

حدی سرها به طرف او خیره مانده بود.

محمدتقی سرانجام توانست با تلاش و پشتکار به مقام صدراعظمی برسد و لقب امیرکبیر بیابد.

واژه‌نامه

مجالس: جمع مجلس، گرد هم آمدن

خرم: شاداب

زهر: سم، مایع کشنده

به ارادت: با میل و رغبت

هیاهو: سروصدا

سرشناس: مشهور

مکث: توقف

خلوت: شیرینی

ساقی: شراب‌دهنده

بی نظیر: بی مانند

وجد: شوق و ذوق	هلهله: فریاد شادی
مقام صدر اعظمی: مقام نخست‌وزیری	منشأ: محل پیدایش
واکسینه: واکسن زده	ذکاوت: تیزهوشی
از قضا: اتفاقاً	آبله: نوعی بیماری
جن زده: دیوانه	شیوع: آشکار شدن و همگانی گشتن
صدای رسا: صدای بلند	آبله کوبی: واکسن ضد آبله زدن
خرافات: سخنان بیهوده که هیچ پایه و اساسی ندارد.	

شرح برخی از ابیات و عبارات:

- * بر سر زبان‌ها بودن: کنایه از رایج و شایع بودن است.
- * کاغذ ذهن: اضافه‌ی تشبیه‌ی، ذهن مانند کاغذ است.
- * قلک ذهن: اضافه‌ی تشبیه‌ی، ذهن به قلک تشبیه شده است.
- * کاشف الکمل: محمد بن زکریای رازی است.
- * دست و پا شکسته: کنایه از ناقص و معیوب
- * امیر سخت‌نگران بود: سخت قید است، امیر بسیار نگران است.
- * به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست
- قافیه: خرم، عالم ردیف: از اوست
- معنی بیت: من در جهان شاد و خندان زندگی می‌کنم زیرا خداوند جهان را شاد و خندان آفریده است. عاشق جهان هستم زیرا جهان از آن خداوند یکتا است.
- * به حلاوت بخورم زهر که شاهد ساقی است به ارادت بکشم درد که درمان هم از اوست
- شاهد: معشوق
- تضاد: درد و درمان، حلاوت و زهر، زهر و درمان
- مراعات النظیر: زهر، درد
- مفهوم بیت تسلیم شدن محض در برابر فرمان خداوند [معشوق] است.
- معنی بیت: زهر را مانند شیرینی دوست دارم و می‌نوشم چون معشوقم آن را به من می‌نوشاند. درد عشق را با دوستی و علاقه تحمل می‌کنم زیرا معشوقم درمان این درد را خواهد داد.

* ستاره‌ای بدرخشید و ماه مجلس شد
دل رمیده‌ی ما را انیس و مونس شد

شعر از یکی از زیباترین غزل‌های حافظ شیرازی برگزیده شده است.

ستاره استعاره از حضرت رسول اکرم (ص) است.

معنی بیت: حضرت رسول اکرم (ص) مانند ستاره‌ای درخشید و در مجلس اعراب مانند ماه درخشانی، خودنمایی کرد و مونس و هم‌دل دل‌های آشفته باشد.

تناسب: ستاره، درخشید، ماه

* تلمیح به پیامبری و درخشیدن حضرت رسول (ص) در بین اعراب دارد.

قافیه: مجلس، مونس
ردیف: شد

ابوالقاسم فراهانی

ادیب، منشی و شاعر دوره‌ی قاجار بوده است. وی در نظم و نثر فارسی استاد بود و «ثنایی» تخلص می‌کرد. حسادت عده‌ای از درباریان، محمدشاه قاجار را برانگیخت تا او را در باغ نگارستان تهران به قتل برساند. منشآت که مجموعه‌ای از نامه‌ها و نوشته‌های قائم‌مقام فراهانی است و به تقلید از گلستان سعدی نوشته شده، از معروف‌ترین آثار وی است.

میرزا تقی خان امیرکبیر

وی از بزرگ‌ترین مردان سیاسی دوره قاجار است. پدرش آشپز دربار قاجار بود. با کفایت و لیاقتی که از خود نشان داد به صدراعظمی ناصرالدین شاه رسید. با اصلاحاتی که انجام می‌داد، مخالفان او بر ضد او برخاستند و ناصرالدین شاه را تحریک به قتل او کردند و سرانجام او را به کاشان تبعید کردند و همان‌جا در حمام فین به قتل رساندند.

نکته

وابسته‌های اسم (۱)

«صفت بیانی»

کلماتی که چگونگی و خصوصیات اسم را بیان می‌کنند و وابسته‌ی اسم هستند؛ صفت نام دارند. صفت از حیث مفهوم به انواع مختلفی تقسیم می‌شود.

۱- صفت بیانی: سفالی، اخمو، درستکار و...

۲- صفت اشاره: این، آن، همین و...

۳- صفت پرسشی: چه، چگونه، کدام و...

۴- صفت مبهم: همه، فلان، بهمان و...

۵- صفت تعجبی: چه، عجب و...

۶- صفت شمارشی: یک، یک‌سوم و...

در این درس به توضیح صفت بیانی به عنوان یکی از وابسته‌های اسم می‌پردازیم.
«صفت بیانی» صفتی است که چگونگی و خصوصیات اسم قبل از خود را مانند قد، جنس، رنگ و... بیان می‌کند.

آن دانش آموز بلندقد، والیبالیست است.
صفت بیانی

بنابراین صفت بیانی، یک وابسته پسین برای اسم است.
صفت بیانی انواعی دارد که هر کدام به روشی ساخته می‌شود.

* صفت ساده: صفتی است که خصوصیت موصوف را بیان می‌کند و یک جزء (تکواژ) دارد.
مانند: سیاه، بزرگ، چاق، بلند

* صفت فاعلی: صفتی است که بر کننده کار دلالت دارد.
مانند: گیرنده، دانا، آموزگار

ساخت اقسام صفت فاعلی:

الف) بن مضارع + نده: گیرنده، راننده

ب) بن مضارع + ان: گریان، خندان

ج) بن مضارع + ا: دانا، توانا

د) بن مضارع + گار: پرهیزگار، آموزگار

و) بن فعل + گر: رفتگر، دادگر

ز) بن ماضی + گار: کردگار، خواستگار

ح) بن ماضی + ار: خریدار، پرستار

* صفت مفعولی: خورده، خوابیده، سوخته، ریخته

از بن ماضی + (ه) ساخته می‌شود.

مانند: کوه‌های ایستاده‌ی (البرز) همچنان باصلابت هستند.
صفت بیانی (مفعولی)

* صفت نسبی: خوبی، تهرانی، سفالی

با افزودن پسوند «ی»، «ینه»، «انه» ساخته می‌شود.

مانند: زنانه، دوگانه، دوستی، دیرینه

لباس‌های کودکانه‌ی این مغازه حراج شده است..

صفت بیانی (نسبی)

* صفت لیاقت: صفتی است که شایستگی و قابلیت موصوف را بیان می‌کند.

با افزودن (ی) به آخر مصدر ساخته می‌شود.

مانند: خوردنی، دیدنی، رفتنی

چه فیلم دیدنی و جذابی بود.

صفت بیانی (لیاقت)

صفت بیانی گاهی ساده است و گاهی مرکب است یعنی از چند تکواژ مستقل تشکیل می‌شود. و گاهی هم مشتق است یعنی یک تکواژ آزاد + یک یا چند تکواژ وابسته معنی‌ساز تمام صفت‌های زیر، صفت‌های بیانی هستند که از حیث ساختار با یک‌دیگر تفاوت دارند.

دل‌پذیر ، بلند ، دانا ، صادقانه ، بداخلاق ، چهارده‌ساله ، بی‌ادب ، خشمگین ، گرفتار ، تند
مرکب ساده مشتق مشتق مرکب (مشتق مرکب) مشتق مشتق مشتق ساده

حال به مثال‌های زیر توجه کن:

★ باغ سرسبز ، امسال هم منتظر آمدن بهار است.
موصوف و صفت

باغ: هسته سرسبز: وابسته‌ی پسین

★ این زبان باغ سرسبز امسال هم منتظر آمدن بهار است.
هسته وابسته‌ی پسین

★ انسان دانا، همواره توانا است.
هسته وابسته‌ی پسین

✳ در بسیاری از منابع دستور زبان همه‌ی صفات پسین را الزاماً صفت بیانی نمی‌شمرند؛ به بیان دیگر آن دسته از صفات پسین را که در چارچوب صفات فاعلی، مفعولی، نسبی و لیاقت قرار نگیرند، صفت بیانی می‌شمرند.

تمرین‌های تشریحی

۱) کلمات هم‌معنی را به یک‌دیگر وصل کن.

۲) با توجه به بیت زیر، به سؤالات پاسخ بده.

«ستاره‌ای بدرخشید و ماه مجلس شد
دل رمیده‌ی ما را انیس و مونس شد»

الف) یک شبکه‌ی معنایی از این بیت پیدا کن.

ب) سه آرایه‌ی ادبی از بیت نام ببر.

ج) بیت دارای چند جمله است؟

د) دو فعل اسنادی و یک فعل غیراسنادی مشخص کن.

اسنادی: ،
نام:

ه) کلمه‌های هم‌خانواده را بنویس.

و) یک ترکیب وصفی مشخص کن و هسته و وابسته‌ی آن را نشان بده.

ز) آیا حرف (را) نشانه‌ی مفعولی است؟

ح) یک متمم پیدا کن و بنویس.

۳) کلمات متضاد را در عبارت‌های زیر مشخص کن.

* به ارادت بکشم درد که درمان هم از اوست.

* بچه‌ها به سؤال جواب غلط دادند، اما محمدتقی پاسخ درست سؤال‌ها را می‌دانست.

* پس از آن همه سکوت، بی‌اختیار دست زدند و هیاهویی برپا شد.

۴ هسته و وابسته‌های پسین را در عبارت‌های زیر مشخص کن.

* قدر این نوجوان باهوش را بدانید.

* من آینده‌ی درخشانی برای او می‌بینم.

* او بعدها یکی از مردان نامی کشور خواهد شد.

* محمدتقی صدای استاد را از پشت درهای بسته به سختی می‌شنید.

* برگ‌های سبز، زیر نور گرم خورشید می‌درخشیدند.

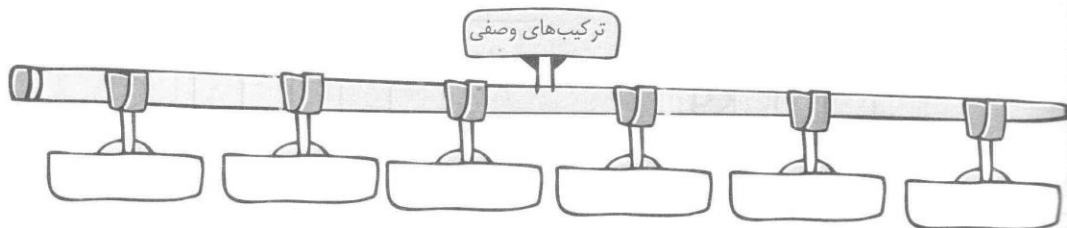
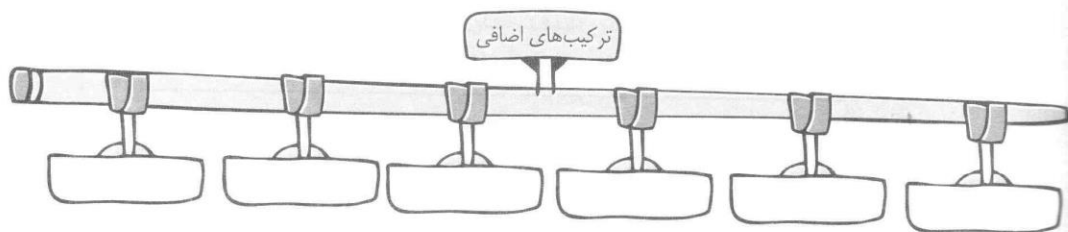
۵ بیت‌های زیر را به نثر روان بازنویسی کن.

«به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست»

«به حلاوت بخورم زهر که شاهد ساقی است به ارادت بکشم درد که درمان هم از اوست»

۶ ترکیب‌های وصفی و ترکیب‌های اضافی را مشخص کن.

حفظ اشعار - شاعر سرشناس - لهجه‌ی خاص - استعداد بی‌نظیر - هیاهوی کلاغ‌ها - نگاه تأسفبار - مردان نامدار - ذکاوت امیر - جواب غلط - بیماری آبله - تحمل درد - جهل مردم

کلمه‌های مهم املائی

میرزا ابوالقاسم - عجیب - باعث - نوه‌اش - قائم‌مقام - مجالس - معرفی - قصیده - غزل - حلاوت - ارادت - لهجه - خامی - شعرخوانی - فلسفه - حکمت - علوم قرآنی - استعداد - سرشار - مکتب - هیاهو - ظرف - تعارف - خیره - معلوم - برادرزاده‌اش - اتفاقاً - هزاه - لب‌گزید - ثابت - رمیده - خواجه‌حافظ - هلهله - منشأ - لقب - کاغذ ذهن - تأسفبار - ذکاوت - آبله‌کوبی - آغاز - طفلش - خطاب - بقالی - مسئول - وضع - شیوع - فوراً - صدای رسا - جن‌زده - خرافات - از قضا

نکته‌های املائی

همزه (ء) یکی از حروف الفبای فارسی است. این حرف مانند سایر حروف در خط فارسی حرکت‌گذاری نمی‌شود. بنابراین بهتر است بنویسیم «قائم» و نه «قائم»، «مؤدب» و نه «مؤدب». در املائی کلماتی مانند «جزء اول» و «شیء نورانی» - نشانه‌ی کسره نیست. به این نشانه، «نقش نمای اضافی» می‌گویند.

در نوشتن کلمات عربی همزه‌دار باید توجه و دقت کافی داشت. مانند: مؤمن، رویا، مؤسس، لؤلؤ، رئوس، توطئه، ان شاء الله...

۷ با توجه به حروف داخل جدول، کلماتی را که این حرف‌ها در آن وجود دارد از متن درس پیدا کن و بنویس.

ع ع ج	ح	ق	ذ	ز
.....				
.....				
.....				
.....				

۸ کلمات زیر را به صورت حروف جدا از هم بنویس.

شعر خوانی

ش ع ر خ و ا ن ی

اتفاقاً

.....

هلهله

.....

ذکاوت

.....

شیوع

.....

حلاوت

.....

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. غزل سرای معروف قرن هشتم؟

- (۱) سعدی ☐ (۲) مولانا ☐ (۳) حافظ ☐ (۴) شهریار ☐

۲. این بیت از کدام شاعر سرشناس کشورمان است؟

«به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست»

- (۱) سعدی ☐ (۲) مولانا ☐ (۳) نظامی ☐ (۴) حافظ ☐

۳. آرایه‌ی ادبی کدامیک از ابیات زیر به درستی مشخص نشده است؟

- (۱) به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست
(۲) به حلاوت بخورم زهر که شاهد ساقی است
(۳) ستاره‌ای بدرخشید و ماه مجلس شد
(۴) نام نیکوگر بماند ز آدمی
- (۱) عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست (تکرار) ☐
(۲) به ارادت بکشم درد که درمان هم از اوست (تضاد) ☐
(۳) دل رمیده‌ی ما را انیس و مونس شد (استعاره) ☐
(۴) به کز و ماند سرای زرنگار (کنایه) ☐

۴. در کدام دسته از کلمات غلط املایی وجود دارد؟

- (۱) جن زده، ابوالقاسم، وضع، فوراً، اتفاقاً ☐
(۲) استعداد، مکث، هیاهو، کاغذ ذهن، رمیده ☐
(۳) فلسفه، حکمت، مسعول، ذکاوت، آبله ☐
(۴) خرافات، شیوع، طفل، منشأ، هزاه ☐

۵. کدامیک از گزینه‌های زیر نادرست است؟

- (۱) در املای کلماتی که نشانه‌ی همزه دارند، بهتر است حرکت‌گذاری شود. ☐
(۲) در املای ترکیب (جزء اول) نشانه‌ی -، نقش نمای اضافی است. ☐
(۳) در عبارت «من آینده‌ی درخشانی برای این نوجوان آرزو دارم» درخشان، وابسته‌ی پسین است. ☐
(۴) امیرکبیر با تلاش و پشتکار به مقام صدراعظمی ناصرالدین‌شاه رسید. ☐

۶. کدامیک از ترکیب‌های زیر، اضافی هستند؟

- (۱) کاغذ ذهن ☐ (۲) نقش مؤثر ☐ (۳) مردان غیرتمند ☐ (۴) دل رمیده ☐

۷. در کدامیک از گزینه‌ها، کلمات هم‌خانواده در یک دسته قرار نگرفته‌اند؟

- (۱) منظور، نظر، نظارت، نظم ☐ (۲) مفاهیم، فهم، افهام، فهمیدن ☐
(۳) اخلاص، خلوص، خالص، مخلص ☐ (۴) مهم، اهمیت، اهم، مهم‌ترین ☐

۸. مفرد کلمات «مجالس، اوضاع، خدمات، مطالب، شعرا» به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟

- (۱) مجلس، خدمت، وضعیت، مطلب، شاعر ☐ (۲) مجلس، وضعیت، خدمت، مطلب، شعر ☐
(۳) مجلس، وضع، خدمت، مطلب، شاعر ☐ (۴) جلسه، وضع، خدمت، مطلب، شعر ☐

۹. هم‌خانواده‌ی «شیوع» در کدام گزینه آمده است؟

- ☐ شایعه (۱) ☐ تشییع (۲) ☐ مشایعت (۳) ☐ شعاع (۴)

۱۰. زمان فعل در کدام گزینه صحیح آمده است؟

- (۱) شعری برای ایشان بخوان، وی فارسی را خوب می‌فهمد. (ماضی ساده) ☐
 (۲) میرزا ابوالقاسم لحظه‌ای مکث کرد و چشمانش را بست. (ماضی ساده) ☐
 (۳) هیاهوی کلاغ‌ها سکوت باغ را می‌شکست و برف به آرامی می‌بارید. (مضارع) ☐
 (۴) محمدتقی سینی غذا را بر سر می‌گذاشت و فاصله‌ی آشپزخانه تا مکتب‌خانه را یک نفس طی می‌کرد. (ماضی نقلی) ☐

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس هشتم

۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۹	☐ ☐ ☐ ☐ ۷	☐ ☐ ☐ ☐ ۵	☐ ☐ ☐ ☐ ۳	☐ ☐ ☐ ☐ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۱۰	☐ ☐ ☐ ☐ ۸	☐ ☐ ☐ ☐ ۶	☐ ☐ ☐ ☐ ۴	☐ ☐ ☐ ☐ ۲

پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. گزینه‌ی (۳) حافظ شاعر قرن هشتم است.
سعدی و مولانا در قرن هفتم می‌زیسته‌اند و شهریار شاعر دوره معاصر است.
۲. گزینه‌ی (۱)
۳. گزینه‌ی (۴)
۴. گزینه‌ی (۳) «مستول» صحیح است.
۵. گزینه‌ی (۱) در املائی کلماتی که نشانه‌ی همزه دارند، نباید حرکت‌گذاری شود.
۶. گزینه‌ی (۱) «کاغذ ذهن» اضافه‌ی تشبیهی است.
۷. گزینه‌ی (۱) «نظم» با بقیه هم‌خانواده نیست.
۸. گزینه‌ی (۳) مجالس: مجلس، اوضاع: وضع، خدمات: خدمت، مطالب: مطلب، شعرا: شاعر
۹. گزینه‌ی (۴)
۱۰. گزینه‌ی (۲) در گزینه‌ی (۱): «می‌فهمد» مضارع است.
در گزینه‌ی (۳): «می‌شکست» و «می‌بارید» ماضی استمراری است.
در گزینه‌ی (۴): «می‌گذاشت» و «طی می‌کرد» ماضی استمراری است.

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس هشتم

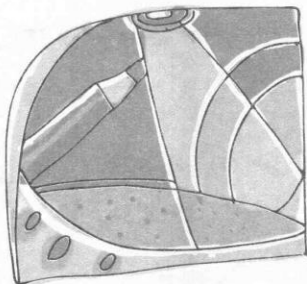
۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
■ □ □ □ ۹	□ □ □ ■ ۷	□ □ □ ■ ۵	■ □ □ □ ۳	□ ■ □ □ ۱
□ □ ■ □ ۱۰	□ ■ □ □ ۸	□ □ □ ■ ۶	□ ■ □ □ ۴	□ □ □ ■ ۲

8GAM.TK

درس نهم

قلم سحرآمیز، دو نامه

غار تاریک و نمناک بود. قطره‌های آب از شکاف سقف می‌لغزید و از روی توده‌ی آهکی که از سقف آویزان بود، پایین می‌آمد و از نوک آن به کف سنگی غار می‌چکید. باریکه‌ای از نور خورشید به داخل غار می‌تابید و فضا را روشن می‌کرد. کمال‌الدین تله‌ی چوب نیم‌سوخته‌ای برداشت و روی دیوار غار تصویر مرغی را کشید که رو به سقف غار اوج گرفته بود. شاه‌محمود و سردار زخمی، مرغ را نگاه کردند. کمال‌الدین زیر تصویر با خط خوش نوشت:

ای هدهد صبا به سبا می‌فرستمت
بنگر که از کجا به کجا می‌فرستمت
حیف است طایری چو تو در خاکدان غم
زین جابه‌آشیان و فامی‌فرستمت
سردار لبخند زد. آرام شد و زیر لب، شعر حافظ را زمزمه کرد.

واژه‌نامه

صبا: باد بهاری و خنکی که از شمال شرقی می‌وزد.	سبا: سرزمین ملکه بلقیس
توطئه: نقشه کشیدن برای نابودی کسی	طایر: پرنده
خاکدان: محلی که خاک‌روبه در آن بریزند.	نیرنگ: فریب
زمزمه: نغمه و سرود	سحرآمیز: فریبنده و جادوگر
بیدادگری: ظلم و ستم	اندیشمندان: اهل فکر و اندیشه
استعمار: خواستن آبادی و عمران ولی در مفهوم سیاسی به معنی تسلط کشوری قدرتمند بر کشوری ضعیف به قصد استفاده از ثروت و منابع طبیعی آن است.	

تحریم: منع کردن، حرام و ناروا دانستن

پرشور: باشوق، پرهیجان

مرجع تقلید: کسی که در مسائل دینی به او رجوع و از او تقلید می‌کنند.

تنباکو: گیاهی که از برگ خشک شده‌ی آن در کشیدن قلیان استفاده می‌شد.

محاربه: جنگیدن

استعمال: به کار بردن

در حکم: مثل، مانند

فتوا: رأی عالم دینی

تنگنا: سختی

شرح برخی از ابیات:

بگر که از کجا به کجای فرستمت

* ای هدهد صبا به سبای فرستمت

زین جابه آشیان وفای فرستمت

حیف است طایری چو تو در خاکدان غم

هدهد: نام پرندهای است و در داستان‌های عرفانی نماد راهنما و مرشد است. (در داستان‌های منطق‌الطیر به این نکته بسیار اشاره شده است).

صبا: در ادبیات فارسی نماد پیغام‌رسان و پیک میان عاشق و معشوق است.

بیر اندوه دل و مرده‌ی دلداری بیار

* ای صبا نکستی از خاک ره یار بیار

سبا: سرزمینی در جنوب عربستان کنونی (یمن). در این شعر منظور از سبا، سرزمین معشوق است.

جناس: صبا و سبا

خاکدان غم: استعاره از زمین و این دنیای مادی است.

زین: از این

آشیان وفا: عالم بالا، ملکوت

تلمیح: این شعر اشاره به داستان حضرت سلیمان و ملکه‌ی سرزمین سبا دارد.

تشبیه: طایری چو تو (تو به طایری تشبیه شده است)، هدهد صبا: اضافی تشبیه‌ی

معنی بیت: ای باد صبا که مانند هدهد راهنما و مرشد هستی، تو را به سرزمین معشوق خود می‌فرستم. نگاه کن که تو

را از زمین خاکی و پست به چه جای بلندمرتبه‌ای می‌فرستم.

وجود پاک و نازنین تو (مثل حافظ) حیف است که در زمین بماند، پس من تو را به سرزمین عشق و وفاداری می‌فرستم.

• بسم... الرحمن الرحیم، الیوم استعمال توتون و تنباکو در حکم محاربه با امام زمان صلوات... و سلامه علیه است.

به نام خداوند بخشنده‌ی مهربان. در این زمان استفاده از توتون و تنباکو مانند جنگیدن با امام زمان که سلام و درود

خداوند بر او باد، حرام است.

• چالدران: ناحیه‌ای در شهرستان ماکو که جنگ معروف چالدران بین «شاه اسماعیل صفوی و سلطان سلیم عثمانی»

در آن جا روی داد.

* شاه اسماعیل صفوی: (متوفای ۹۳۰ ه. ق) مؤسس سلسله‌ی صفویه است. مذهب شیعه را در ایران ترویج و با نفوذ بیگانگان در سراسر کشور مخالفت کرد.

* کمال‌الدین بهزاد: نقاش و مینیاتورساز مشهور اواخر عهد تیموری و اوایل دوره‌ی صفوی، لقب وی، کمال‌الدین و از مردم هرات و شاگرد سید احمد تبریزی بود. شاه طهماسب اول نزد بهزاد نقاشی می‌آموخته است.

* سید جمال‌الدین اسدآبادی: مردی آزادیخواه و دارای افکار و عقاید فلسفی، سیاسی، اجتماعی و طرفدار استقرار آزادی در کشورهای شرقی و ایجاد وحدت میان مسلمانان و تشکیل اتحادیه‌ی دولت‌های اسلامی بود. وی همه‌ی عمر را با استبداد پادشاهان ایران و عثمانی و مصر و سیاست استعماری انگلستان، مبارزه کرد و پیوسته به شرق و غرب سفر می‌کرد. در پاریس، روزنامه‌ی «عروة الوثقی» را انتشار داد و به سیاست انگلستان در شرق، حمله کرد. وی در سال (۱۳۱۴ ه. ق) در استامبول، مسموم شد.

* میرزای شیرازی: (درگذشت ۱۳۱۲ ه. ق) از علمای عالی‌قدر شیعه، مرجع بزرگ تقلید، بنیان‌گذار مکتب سامرا و مبارز نستوه، در شیراز به دنیا آمد و برای تحصیل به اصفهان رفت. سپس به عتبات عالیات رفت و نزد شیخ مرتضی انصاری به تحصیل پرداخت. او در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار برای مبارزه با استعمار انگلیس، با فتوای مدبرانه‌ی خود، مصرف تنباکو را تحریم کرد. مدتی در سامرا به تدریس و تعلیم، مشغول بود تا این که در سال ۱۳۱۲ ه. ق بدرود حیات گفت و پیکر مطهرش را به نجف بردند و در آن‌جا به خاک سپردند.

نگه

«جناس» کلماتی هستند که در آن‌ها حروف مشترکی دیده می‌شود که از یک جنس هستند. این گونه واژه‌ها شعر و نثر را زیباتر و خوش‌آهنگ‌تر می‌کنند. دو کلمه‌ی هم‌جنس گاهی جز معنی هیچ‌گونه تفاوتی با هم ندارند و گاه علاوه بر معنی در یک نشانه یا حرکت هم متفاوت هستند. مثل:

«شیر» و «شیر» که فقط در معنی تفاوت دارند.
(حیوان جنگل) (خوراکی)

«صبا» و «سبا» هم از این دست کلمه‌ها هستند.

جناس انواع مختلفی دارد که در این‌جا به توضیح چند نمونه از آن پرداخته‌ایم.

۱) اگر دو کلمه کاملاً مثل هم باشند (هم نوشتن و هم تلفظ) و فقط در معنی با هم متفاوت باشند «جناس تام» نام دارند. مانند:

سیر (نوعی گیاه) و سیر (مخالف گرسنه)

روان (رونده) و روان (جان و روح)

باز (دوباره) و باز (پرنده‌ای شکاری) و باز (گشوده)

۲) اگر دو کلمه فقط در حرکت‌ها متفاوت باشند «جناس ناقص حرکتی» نام دارند. مانند:

مهر و مهر

کشتی و کشتی

(به این نوع از کلمات، هم‌نویسه می‌گویند.)

۳) اگر دو کلمه فقط در یک حرف با هم تفاوت داشته باشند «جناس ناقص اختلافی» نام دارند. مانند:

یاد و یار

وفا و صفا

۴) اگر یکی از دو کلمه فقط یک حرف از دیگری بیش تر داشته باشد، «جناس ناقص افزایشی» نام دارند. مانند:

دست و دوست

دیدار و دیار

به ابیات زیر توجه کن.

* برادر که در بند خویش است، نه برادر نه خویش است.
خود اقوام

(خویش اول: خود - خویش دوم: فامیل)

(جناس تام)

گفته‌ی جاهل شمرش نی مدام

* آن چه نه در ره عقل تودام

(جناس ناقص افزایشی)

نه بهرام پیدا نه کیوان نه تیر

* شبی چون شبه، روی شسته به قیر

(جناس ناقص اختلافی)

پنبه‌ای اندر دهان خود فشار

* این چه ژاژ است و چه کفر است و فشار
یاوه

(جناس ناقص حرکتی)

تمرین های تشریحی

۱) با کلمات زیر جمله های ساده بنویس.

	مبارزه
	سحرآمیز

۲) مترادف کلماتی را که در کمانک نوشته شده اند بنویس.

سید جمال همه جا مردم را به آگاهی و مبارزه با استعمار و (بیدادگری) دعوت می کرد. ابن روحانی (پرشور)
 زبان انگلیسی را در مدتی کوتاه آموخت. وی وقتی (نیرنگ) استعمار را در کشورش یافت، نامه ای
 به (مرجع تقلید) شیعیان نوشت تا تنباکو را (تحریم) کند. میرزای شیرازی در جواب سید جمال
 نوشت: «بسم ... الرحمن الرحیم»، (الیوم) (استعمال) توتون و تنباکو (در حکم)
 (محاربه) با امام زمان صلوات ... و سلامه علیه است.

۳) آرایه های ادبی را در ابیات زیر بررسی کن.

ای هدهد صبا به صبا می فرستمت بنگر که از کجا به کجا می فرستمت
 حیف است طایری چو تو در خاکدان غم زین جا به آشیان وفا می فرستمت

۴) در ستون شماره (۲)، کلمه ای بنویس که با کلمه ی ستون شماره (۱) «جناس» داشته باشد و نوع جناس را مشخص کن.

نوع جناس	ستون شماره (۲)	ستون شماره (۱)
		مهر
		نیاز
		بیداد
		باز
		شیرین

۵ در عبارت‌های زیر، گروه‌های اسمی و وابسته‌های پسین آن‌ها را مشخص کن.
 * کمال‌الدین تکه چوب نیم‌سوخته‌ای را برداشت.

* آفرین بر قلم سحرآمیزت.

* این روحانی پرشور، زبان انگلیسی را در مدتی کوتاه آموخت.

* این مرجع شجاع و بزرگوار، فتوای تحریم تنباکو را صادر کرد.

۶ در جمله‌های زیر، فعل را مشخص کن و زمان، شخص، شمار، بن ماضی و بن مضارع آن را بنویس.
 * قطره‌های آب از شکاف سقف می‌لغزید.

زمان: شخص: شمار:
 بن ماضی: بن مضارع:

* کمال‌الدین زیر تصویر با خط خوش شعری نوشت:

زمان: شخص: شمار:
 بن ماضی: بن مضارع:

۷ در ابیات زیر، کلماتی که با هم «جناس» دارند را مشخص کن.

مکن تا توانی دل خلق ریش و گرمی‌کنی، می‌کنی بیخ خویش
 گر نبندی زین سخن تو خلق را آتشی آید بسوزد خلق را
 گلاب است گویی به جویش روان همی شاد گردد ز بویش روان

کلمه‌های مهم املائی

کمال‌الدین - غار - سقف - می‌لغزید - تصویر - سحرآمیزت - طیب - استعمار - تنباکو - تحریم - فتوا -
 محاربه - حکم - مرغی - قلیان - توطئه - توده - سوخته - مصر - مرجع تقلید - قطره‌های آب - چالدران -
 سردار - آهکی - حافظ - می‌فرستمت - شیعیان

نکته‌های املائی

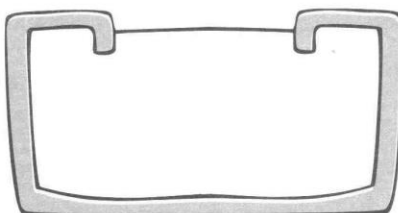
۱) برخی کلمات، به گونه‌ای تلفظ و شنیده می‌شوند که با شکل نوشتاری آن‌ها مطابقت کامل ندارد، مانند: «پنبه، تنباکو، منبر و...»

به هنگام نوشتن املائی فارسی، لازم است، به این گونه از واژه‌ها، توجه کنیم.

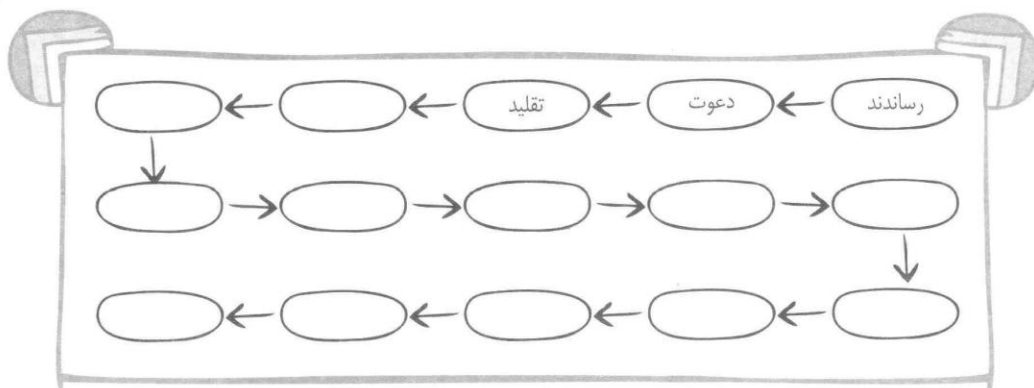
نوشتار	گفتار
پنبه	پمبه
منبر	ممبر
سُنبل	سُمیل

۲) هنگام نوشتن فعل‌های ماضی سوم شخص جمع، مراقب باش که آن‌ها را به شکل صحیح نوشتاری بنویس. مانند «خوردند» به جای «خوردن».

۸) چند کلمه پیدا کن که تلفظ آن‌ها با شکل نوشتاریشان متفاوت باشد.

۹) مانند نمونه، با حرف آخر هر کلمه یک کلمه‌ی جدید بنویس. (با توجه به متن درس).

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. در مصراع «ای هدهد صبا به سبا می‌فرستمت» «صبا» و «سبا» چه ارتباط معنایی با هم دارند؟

- (۱) هم‌خانواده ☐ (۲) مترادف ☐ (۳) متضاد ☐ (۴) هم‌آوا ☐

۲. در کدام یک از جمله‌ها، فعل اسنادی به کار رفته است؟

- (۱) شاه به تنگنا افتاد. ☐ (۲) توطئه‌ی انگلیس شکست خورد. ☐
(۳) سید جمال آرام و قرار نداشت. ☐ (۴) تنباکو تحریم شد. ☐

۳. «سقف» در این عبارت چه نقش دستوری دارد؟

«قطره‌های آب از شکاف سقف می‌لغزید.»

- (۱) صفت ☐ (۲) متمم ☐ (۳) نهاد ☐ (۴) مضاف‌الیه ☐

۴. کمال‌الدین بهزاد از نقاشان معروف عصر و از شاگردان بود.

- (۱) افشاریه، شاه اسماعیل اول ☐ (۲) صفویه، سید احمد تبریزی ☐
(۳) قاجاریه، سید احمد تبریزی ☐ (۴) صفویه، کمال‌الملک ☐

۵. در همدی ابیات به جز بیت نوعی جناس به کار رفته است.

- (۱) هیچ یادم نرود این معنی ☐ که مرا مادر من نادان زاد ☐
(۲) قدر استاد نکو دانستن ☐ حیف، استاد به من یاد نداد ☐
(۳) گفت استاد مبر درسی از یاد ☐ یاد باد آنچه به من گفت استاد ☐
(۴) پس مرا منت از استاد بُود ☐ که به تعلیم من استاد، استاد ☐

۶. بیت زیر به ترتیب با چه کلماتی کامل می‌شود؟

- «حیف است طایری چو تو در غم ☐ زین جا به آشیان می‌فرستمت»
(۱) سرزمین، وفا ☐ (۲) خاکدان، وفا ☐ (۳) خاکدان، سبا ☐ (۴) بارگاه، سبا ☐

۷. توضیحات زیر، کدام یک از شخصیت‌های درس را معرفی می‌کند؟

«از علمای عالی‌قدر شیعه و مرجع تقلید بزرگ شیعیان بود. در شیراز متولد شد و برای ادامه‌ی تحصیل به اصفهان رفت.

در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار برای مبارزه با استعمار انگلیس، مصرف تنباکو را تحریم کرد.»

- (۱) میرزا رضای شیرازی ☐ (۲) کمال‌الدین بهزاد ☐
(۳) سید جمال‌الدین اسدآبادی ☐ (۴) میرزا تقی‌خان، امیرکبیر ☐

۸. چه کسی در جنگ چالدران همراه شاه‌اسماعیل و سربازانش بود؟

- (۱) ایرج‌میرزا ☐ (۲) کمال‌الدین بهزاد ☐
(۳) سید جمال‌الدین اسدآبادی ☐ (۴) میرزا رضای شیرازی ☐

۹. کدام یک از ترکیب‌های زیر، ترکیب وصفی است؟

- (۱) قطره‌های آب ☐ (۲) توده‌ای آهکی ☐ (۳) نور خا^۴ بد ☐ (۴) زخم سردار ☐

۱۰. در عبارت زیر، چند غلط املایی وجود دارد؟

«الیوم، استعمال توتون و تنباکو، در حکم مَهاریه با امام زمان صلواتُ... و سلامه علیه است. دو نامه‌ی سید جمال‌الدین و میرزای بزرگ، کار خود را کرده بود. قلیان‌ها شکسته شد، تنباکو تحریم شد. شاه به تنگنا افتاد و توتنه‌ی انگلیس شکست خورد.»

- (۱) یک ☐ (۲) دو ☐ (۳) سه ☐ (۴) چهار ☐

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس نهم

۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۹	☐ ☐ ☐ ☐ ۷	☐ ☐ ☐ ☐ ۵	☐ ☐ ☐ ☐ ۳	☐ ☐ ☐ ☐ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۱۰	☐ ☐ ☐ ☐ ۸	☐ ☐ ☐ ☐ ۶	☐ ☐ ☐ ☐ ۴	☐ ☐ ☐ ☐ ۲

پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. گزینه‌ی (۴)
کلماتی مثل (سبا و صبا)، (حیات و حیاط)، (غریب و قریب) و... هم‌آوا هستند.
۲. گزینه‌ی (۴)
۳. گزینه‌ی (۴)
۴. گزینه‌ی (۲)
کمال‌الدین بهزاد از نقاشان معروف عصر صفویه و از شاگردان سید احمد تبریزی است.
۵. گزینه‌ی (۲)
کلمات (یاد و زاد) در گزینه‌ی اول، (یاد و باد) در گزینه‌ی سوم، و (استاد و استاد) هم در معنی (آموزگار و پافشاری کردن) در گزینه‌ی چهارم، جناس هستند.
۶. گزینه‌ی (۲)
۷. گزینه‌ی (۱)
۸. گزینه‌ی (۲)
۹. گزینه‌ی (۲)
در ترکیب «توده‌های آهکی» آهکی صفت بیانی برای توده‌هاست.
۱۰. گزینه‌ی (۲)
محاربه، توطئه

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس نهم

۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
☐ ☐ ☒ ☐ ۹	☐ ☐ ☒ ☐ ۷	☐ ☐ ☒ ☐ ۵	☒ ☐ ☐ ☐ ۳	☒ ☐ ☐ ☐ ۱
☐ ☐ ☒ ☐ ۱۰	☐ ☐ ☒ ☐ ۸	☐ ☐ ☒ ☐ ۶	☐ ☐ ☒ ☐ ۴	☒ ☐ ☐ ☐ ۲

حکایت

«نام خوش‌بو»

یکی از عارفان «بشر بن حارث» روزی در راه کاغذی دید که نام مبارک پروردگار «بسم الله» بر آن نوشته شده بود و مردم پا بر آن می‌نهادند و می‌گذشتند. ایستاد و کاغذ را برگرفت و آن کاغذ را معطر گرداند و اندر شکاف دیوار نهاد تا از آسیب پای رهگذران در امان باشد.

مدت‌ها گذشت. شبی به خواب دید که ندایی به او می‌گوید: «ای دوست! نام من خوش‌بو کردی و مرا بزرگ داشتی و حرمت نهادی. ما نیز نام تو معطر گردانیم، در دنیا و آخرت تو را بزرگ و گرامی خواهیم داشت.»

(رساله‌ی قشربه)

واژه‌نامه

عارفان: مردان خدا، کسانی که در سیر و سلوک عارفانه و خداشناسی قدم برمی‌دارند.	مبارک: خوش‌یمن
می‌نهادند: قرار می‌دادند. (ماضی استمراری)	برگرفت: برداشت
معطر: خوش‌بو، آغشته به عطر	اندر: حرف اضافه است (در قدیم به جای حرف (در) از حرف (اندر) استفاده می‌کردند). امروزه حرف (اندر) را در واژه‌ی ترکیبی «دست‌اندرکاران» به کار می‌بریم.
در امان: محفوظ	شکاف: درز، سوراخ
ندا: صدا، آوا	شبی به خواب دید: یک شب در خواب دید
	حرمت نهادی: احترام گذاشتی

جز زمان بندگی لیل و نهار هست؟ نیست
گر نباشد خالص، آن را اعتباری هست؟ نیست»
(فیض کاشانی)

«عمر آن باشد که صرف طاعت و تنوی شود
سعی کن تا سعی تو خالص شود از بهر حق

8GAM.TK

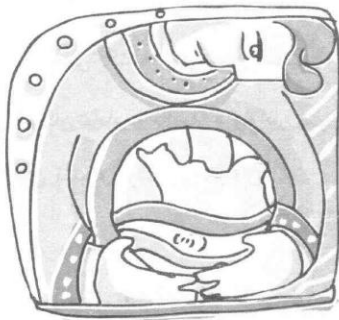
درس دهم

پرچم‌داران

ایران سرزمین بزرگ و شکوهمند من است. سرزمینی که دین و زبان و فرهنگ و جسم و جان من و تو در آن پرورش یافته و اکنون پاره‌ای از پیکره‌ی ماست.

سرزمینی که در طول تاریخ، ستم‌ها و گزندهای فراوان دیده و هرگز عزت و اراده‌ی استوار خود را از دست نداده است. میهنی که در دوران دفاع مقدس لحظه‌های تلخ و شیرین بسیاری را به چشم دیده و گرمی خون دلاوران را بر پیکر خود احساس کرده است و شهدای بسیاری را در دل خود جای داده و از گستاخی‌ها و بی‌رحمی‌های دشمنان خون دل خورده ولی هرگز عزت و شرف خود را از دست نداده است.

ای وطن،

ای تواناترین مظلوم

ایستاده‌ایم در کنار تو، سبز و سربلند

و تو آن درخت گردوی کهنسالی

و بیش از آن که من خوف تبر را نگرانم

تو ایستاده‌ای

واژه‌نامه

پیکره: اعضای بدن، تن

دلاوران: دلیران، شجاعان

گزند: آسیب

گستاخی: بی‌شرمی

جنگ تحمیلی: جنگی که از طرف کشور عراق به کشور ما تحمیل شد.

تازش: تاختن، حمله کردن

قلل: قلعه‌ها

جان بر کف: ایثارگر

حماسه: دلیری

می‌آرایند: آرایش می‌کنند.	زیور: زینت
ماؤ: پناهگاه	آزادمنشی: آزاد اندیشیدن و آزاد زیستن
اهریمن: ابلیس، دشمن	مسکن: تسکین‌دهنده، آرامش‌بخش
حب وطن: عشق به میهن	ناموس: آبرو
	خیل: گروه زیادی، خیلی

شرح برخی از آیات و عبارات:

★ میهنی که در دوران دفاع مقدس، لحظه‌های تلخ و شیرین بسیاری را به چشم دیده و گرمی خون دلوران را بر پیکر خود احساس کرده است.

★ حس آمیزی دارد: لحظه‌های تلخ و شیرین را با چشم دیده است.

(تلخ و شیرین مربوط به حس چشایی است ولی این‌جا با حس بینایی درآمیخته است.)

★ جان‌داری یا تشخیص دارد. دیدن و احساس کردن مخصوص انسان است که به میهن نسبت داده است.

★ خون دل خوردن: کنایه از بسیار غمگین بودن.

★ رنگ باختن: کنایه از ترسیدن است.

★ نوجوانان شاداب و باایمان و جوانان سرزنده و پاک‌آیین میهن اسلامی، همانند قُلل استوار و پایدارند.

★ آرایه‌ی تشبیه دارد.

★ استوار و پایدار

مترادف هستند.

★ زیور شکوه

آرایه‌ی تشبیه دارد. (اضافه‌ی تشبیه‌ی)

★ خلاقیت و نوآوری

مترادف هستند.

★ ای وطن، ای دل‌مرا‌م‌ا
ای وطن، ای تن‌مرا‌مسکن

★ قالب شعر «قطعه» است.

قافیه: مسکن، تن، تن، اهریمن، وطن، من

ای وطن: شبه‌جمله

ای دل مرا مأوا: شبه‌جمله (ای وطن که دل مرا مأوا هستی) از دو جمله تشکیل شده است. که (ای) ندا است و منادا (وطن) محذوف است.

ای تن مرا مسکن: شبه‌جمله (ای وطن که تن مرا مسکن هستی) از دو جمله تشکیل شده است. که (ای) ندا است و منادا (وطن) محذوف است.

معنی بیت: ای وطن که پناهگاه و امن‌ترین جا برای دل من هستی و ای وطن که برای جسم من بهترین تسکین‌دهنده هستی.

* ای وطن، ای تو نور و ماهمه چشم ای وطن ای تو جان و ماهمه تن

ای وطن: شبه‌جمله

ای تو نور: شبه‌جمله، تشبیه دارد (تو مانند نور هستی).

ای تو جان: شبه‌جمله، تشبیه دارد (تو مانند جان هستی).

ای که تو نور (هستی) حذف فعل وجود دارد به قرینه معنوی.

ما همه چشم (هستیم) حذف فعل وجود دارد به قرینه معنوی. تشبیه دارد (ما مانند چشم هستیم).

ای وطن: یک جمله است (شبه‌جمله).

ای تو که جان (هستی) حذف فعل به قرینه معنوی.

ما همه تن (هستیم) حذف فعل به قرینه معنوی. تشبیه دارد (ما مانند تن هستیم).

معنی بیت: ای وطن من و تو مانند نور هستیم و همه‌ی ما مردم مثل چشم هستیم. (همان‌طور که چشم برای دیدن به

نور احتیاج دارد، ما هم برای زنده ماندن به تو نیازمندیم.)

ای وطن، تو مانند روح و جان هستی و ما مانند جسم که برای زندگی به روح و جان نیازمندیم.

* نکته‌ای گویمت که گر شنوی شادمانی به جان و زنده به تن

معنی بیت: شاعر خطاب به خواننده می‌گوید: نکته و راهکاری به تو نشان می‌دهم که اگر این نکته را بشنوی و به کار

بری، همواره با جان و دل شاد و سرزنده خواهی ماند.

* آدمی را چو هفت مهر به دل نبود، که شمار از اهریمن

بهتر است این بیت را این‌طور بخوانیم:

آدمی را چو هفت مهر به دل نبود کم شمار از اهریمن

معنی بیت: اگر انسان به هفت چیز (که در بیت بعد آمده است) مهر نوزد و آن‌ها را دوست نداشته باشد، او را آدمی

محسوب نکن و بدان که چیزی از شیطان کم ندارد.

* مهر ناموس و زندگانی و دین عزت و خاندان و مال و وطن

معنی بیت: و آن هفت چیز که باید عاشقانه دوستش داشته باشی عبارتند از: ناموس و آبرو، زندگی و نعمت زنده بودن،

دین، شرف، اجداد و خاندان، ثروت و وطن.

* و آن که حب وطن نداشت به دل مرده زان خوب‌تر به باور من

معنی بیت: و کسی که عشق به وطن و میهن خود نداشته باشد، به نظر من مرده از آن شخص خوب‌تر است.

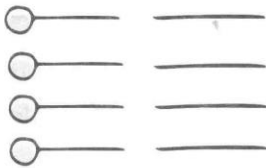
ادیب الممالک فراهانی

محمدصادق ادیب الممالک فراهانی، ملقب به امیرالشعرا و متخلص به امیری، شاعر ادیب و روزنامه‌نگار دوره‌ی مشروطه که در توابع اراک به دنیا آمد. در جوانی به تهران آمد و در دارالترجمه مشغول به کار شد و چند سال بعد به آذربایجان رفت و ریاست مدرسه‌ی لقمانیه‌ی آذربایجان را برعهده گرفت و در سال ۱۲۷۶ روزنامه‌ی ادب را در تبریز منتشر کرد و پس از آن به انتشار بخش فارسی روزنامه ارشاد پرداخت. در دوره‌ی استبداد محمدعلی‌شاه یعنی در سال ۱۲۸۹ به صف مشروطه‌خواهان پیوست. ادیب الممالک در تمام معنی مردی ادیب است که به فارسی و تازی تبحر دارد و بر ادب و تاریخ و قصص و روایات عربی مسلط است و همین امر سبب شده است که اشعار او برای عامه‌ی مردم قابل فهم باشد. او در سال ۱۲۹۵ درگذشت و آرامگاه او در شهرری است. از ادیب الممالک یک دیوان شعر به جا مانده است.

قطعه

قطعه، مجموعه ابیاتی است که بر یک وزن و قافیه باشد و از اول تا پایان همگی به یک‌دیگر مربوط هستند. پیرامون یک قصه‌ی شیرین، یک موضوع اخلاقی، مدح و هجو و مانند آن پدید آمده باشد. بیت اول آن برخلاف غزل و قصیده، مصرع نیست یعنی بیت اول ردیف و قافیه ندارد. بلکه ردیف و قافیه در مصراع‌های زوج ابیات به چشم می‌خورد. تعداد ابیات یک قطعه حداقل ۲ و حداکثر آن به‌طور معمول ۱۵ بیت است ولی گاهی تا ۵۰ بیت هم رسیده است. در میان شعرای پارسی‌گوی قطعه‌سرا می‌توانیم به انوری، ابن‌یمین و پروین اعتصامی اشاره کنیم.

نکته

وابسته‌های اسم (۲)

صفت اشاره، صفت شمارشی

۱) برای نشان دادن دوری یا نزدیکی هر چیز از واژگان (این)، (آن)، (همین) و (همان) استفاده می‌کنیم. چنانچه این کلمات در جمله‌ای قبل از اسم قرار بگیرند صفت اشاره نامیده می‌شوند و در غیر این صورت ضمیر اشاره هستند. مانند:

این چمدان، سنگین است.

صفت اشاره
اسم (هسته)
(وابسته‌ی پیشین)

همین روزها برمی‌گردد.

صفت اشاره
اسم (هسته)
(وابسته‌ی پیشین)

آیا بود که گوشه‌ی چشمی به ما کنند؟
آنان که خاک را به نظر کیمیا کنند
ضمیر اشاره

۲ اعداد اصلی (یک، دو، سه، ...، هزار، دو هزار و ...) و ترتیبی (اولین، دومین، سومین و ...) صفت شمارشی هستند. صفت شمارشی پیش از اسم می‌آید و وابسته‌ی پیشین اسم نامیده می‌شود. در هر جمله‌ای باید گروه اسمی را مشخص کنیم، هسته را در گروه پیدا کرده و وابسته‌های پسین و پیشین را نشان می‌دهیم. صفت‌های اشاره و صفت‌های شمارشی، وابسته‌های پیشین هستند. مانند:

در سراسر دشت، هزار شقایق وحشی روییده است.

صفت شمارشی
اسم (هسته)
صفت بیانی
(وابسته‌ی پیشین) (وابسته‌ی پسین)

چهلمین روز از ماه محرم را اربعین می‌نامند.

صفت شمارشی
اسم (هسته)
(وابسته‌ی پیشین)

تمرین‌های تشریحی

۱) برای هر کدام از کلمات زیر یک هم‌معنی (مترادف) بنویس.

تازش	گستاخی	گزند
اهریمن	ماؤا	حبّ وطن

۲) «رنگ باختن» کنایه است از:

۳) در متن درس، نوجوانان شاداب و باایمان میهن اسلامی به چه چیزی تشبیه شده‌اند؟ ارکان تشبیه را بنویس.

۴) ادیب‌الممالک فراهانی، عشق به چه چیزهایی را به انسان توصیه می‌کند؟

۵) با توجه به ابیات زیر به سؤال‌ها پاسخ بده.

«ای وطن، ای دل مرا مأوا

ای وطن، ای تو نور و ماهمه چشم

الف) اشعار بالا در چه قالب شعری، سروده شده است؟

ب) این دو بیت از چند جمله تشکیل شده است؟

ج) نوع جمله‌های اول و دوم را در بیت دوم بررسی کن.

د) از بیت دوم، یک آرایه‌ی تشبیه پیدا کن و ارکان آن را مشخص کن.

۶ در جمله‌های زیر، گروه‌های اسمی و وابسته‌های پسین و پیشین هسته را مشخص کن.

★ ده‌ها دانشمند توانمند در میهن ما زیسته‌اند.

★ نوزده نفر از دانش‌آموزان کلاس ما اهل مطالعه هستند.

★ آن مداد رنگی را از روی میز برداشتم.

★ سی‌امین شب از ماه آذر، شب یلدا نام دارد.

۷ در مورد عشق به وطن با رعایت قواعد بندنویسی یک بند بنویس.

.....

.....

.....

.....

کلمه‌های مهم املائی

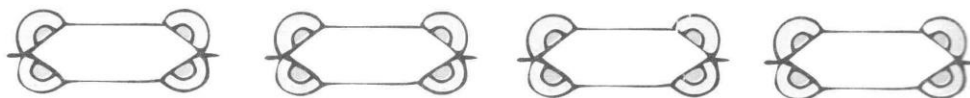
ماوا - مسکن - اهریمن - ناموس - زندگانی - عزت - خاندان - حب وطن - گستاخی - بیرحمی - جنگ تحمیلی - خیل عظیم - نفوذناپذیر - هجوم وحشیانه - صدام - حامیان - ایام - دفاع مقدس - مؤمن - تازش - شگفت‌انگیز - حافظ آبرو - تخصص - تعهد - بیانگر - آیین - خلاقیت - عرصه - نوآوری - شکوهمند - گزند - اراده - استوار - لحظه‌ها - دلاوران - احساس

نکته‌های املائی

در نوشتن املا لازم است حرف‌های یک نقطه‌ای، دو نقطه‌ای و سه نقطه‌ای را بشناسیم و نقطه‌ی هر حرف را در جای مخصوص خود قرار دهیم. مثل فراز و فراز - نبی و نبی

۸ برخی از کلمه‌ها، در متن زیر غلط نوشته شده است. آن‌ها را پیدا کن و شکل صحیح لغات را در شکل‌ها بنویس.

«آری، در دوران دفاع مقدس، جوانان مؤمن و سربازان شجاع این ملت در برابر تازش دشمنان به لطف پروردگار مهربان، هماسه‌های شگفت‌انگیز آفریدند و پس از پایان جنگ تهمیلی، همت و تلاش همین سربازان سربلند و دل‌آوران رشید با علم و دانش و تخصص و تعهد در آمیخت تا حافظ آبروی این سرزمین آسمانی و بیانگر شوکوه ایرانی باشد.»

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. اگر بیت «شنیده‌اید که آسایش بزرگان چیست؟ / برای خاطر بیچارگان نیاودن» بیت نخست از یک شعر باشد، قالب آن شعر چیست؟

- (۱) غزل ☐ (۲) قطعه ☐ (۳) قصیده ☐ (۴) مثنوی ☐

۲. معنی کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) گزند: آسیب ☐ (۲) گستاخی: بی‌شرمی ☐ (۳) مأوا: مأوریت ☐ (۴) تازش: حمله کردن ☐

۳. در عبارت زیر، چه آرایه‌ی ادبی به کار رفته است؟

«میهن عزیزمان در دوران دفاع مقدس، لحظه‌های تلخ و شیرین را به چشم خویش دیده است.»

- (۱) حس آمیزی ☐ (۲) شخصیت‌بخشی ☐ (۳) تضاد ☐ (۴) همه موارد ☐

۴. درباره‌ی عبارت زیر، کدام گزینه صحیح نیست؟

«اگرچه در طول تاریخ، ستم‌ها و گزندهای فراوانی دیده، اما هرگز ایمان، عزت و اراده‌ی استوار خود را از دست نداده است.»

- (۱) عبارت از دو جمله تشکیل شده است. ☐ (۲) در جمله‌ی دوم، قید تأکید به کار رفته است. ☐ (۳) اراده‌ی استوار و گزندهای فراوان ترکیب وصفی است. ☐ (۴) در بیت، آرایه‌ی تشبیه به کار رفته است. ☐

۵. جاهای خالی بیت زیر با کلمات کدام گزینه کامل می‌شود؟

«آدمی را چو هفت مهر به دل
نبود کم شمار از اهریمن
مهر ناموس و و دین
عزت و و مال و

- (۱) زندگانی، خاندان، وطن ☐ (۲) وطن، زندگانی، خاندان ☐ (۳) عشق، زندگانی، وطن ☐ (۴) آبرو، خاندان، عمل ☐

۶. در همهی گزینه‌ها غلط املایی وجود دارد به جز گزینه‌ی

- (۱) در دوران جنگ تهمیلی خیل عظیم نوجوانان و جوانان بسیجی، این پهنه‌ی خدایی را به بنیان استواری تبدیل کرده است. ☐ (۲) جوانان ایران‌زمین، این پهنه‌ی خدایی را به سدی نفوذناپذیر و پایدار در برابر هجوم وحشیانه صدام و حامیان آمریکایی او تبدیل کرده است. ☐

- (۳) در دوران دفاع مقدس جوانان مؤمن و سربازان شجاع در برابر تازش دشمن به لطف پروردگار حماسه‌های شگفت‌انگیز آفریدند. ☐ (۴) پس از پایان جنگ، همت و تلاش سربازان، سربلند و دلاوران رشید، با علم و دانش و تخصص و تعهد درآمیخت. ☐

۷. کدام گزینه از نظر ساختاری با بقیه متفاوت است؟

- (۱) سرزمین ☐ (۲) شکوه ☐ (۳) آزادمنش ☐ (۴) مهربان ☐

۸. در کدام عبارت، آرایه‌ی ادبی ذکر شده در کمانک، نادرست است؟

- (۱) جوانان و نوجوانان همانند قلل استوار و پادارانند که مایه عزت و افتخار نسل‌های امروز و فردایند. (تشبیه) ☐ (۲) وطن ما از گستاخی‌ها و بی‌رحمی‌های دشمن، خون دل‌ها خورده است. (کنایه) ☐ (۳) ایران سرافراز هرگز رنگ نباخت و بر خود نلرزد و جنب و جوش خود را رها نکرد. (استعاره) ☐ (۴) میهن ما در دوران دفاع مقدس لحظه‌های تلخ و شیرین بسیاری را به چشم دیده است. (تضاد) ☐

۹. در کدام یک از گزینه‌ها، وابسته‌ی پسین به کار نرفته است؟

- (۱) شهدای بسیاری در دل وطن ما جای گرفته‌اند. ☐
- (۲) نوجوانان ایرانی هرگز جنب و جوش خود را رها نکرده‌اند و پایرجا مانده‌اند. ☐
- (۳) جوانان مؤمن و سربازان شجاع این ملت در برابر تازش دشمن، حماسه آفریدند. ☐
- (۴) این جوانان، همت و تلاش خود را با تخصص و تعهد در هم آمیختند. ☐

۱۰. در کدام گزینه، نقش دستوری کلماتی که زیر آن‌ها خط کشیده شده است، نادرست است؟

- (۱) ای وطن، ای تو نور و ما همه چشم (منادا) ☐
- (۲) نکته‌ای گویمت که گر شنوی (مفعول) ☐
- (۳) و آن‌که حبّ وطن نداشت به دل (وابسته‌ی پیشین، صفت اشاره) ☐
- (۴) آدمی را چو هفت مهر به دل نبود کم‌شمار از اهریمن (مفعول) ☐

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس دهم

۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۹	☐ ☐ ☐ ☐ ۷	☐ ☐ ☐ ☐ ۵	☐ ☐ ☐ ☐ ۳	☐ ☐ ☐ ☐ ۱
☐ ☐ ☐ ☐ ۱۰	☐ ☐ ☐ ☐ ۸	☐ ☐ ☐ ☐ ۶	☐ ☐ ☐ ☐ ۴	☐ ☐ ☐ ☐ ۲

پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. گزینه‌ی (۲)
در قالب قطعه، بیت اول مصرع نیست یعنی قافیه ندارد.
۲. گزینه‌ی (۳)
مأوا یعنی پناهگاه، جای امن.
۳. گزینه‌ی (۴)
بین لحظه‌های تلخ و شیرین و به چشم دیدن حس‌آمیزی وجود دارد. چون دو حس چشایی و بینایی را در هم آمیخته است.
به چشم خویش دیدن را به میهن که یک غیرجاندار است، نسبت داده است و آرایه‌ی جان‌بخشی یا تشخیص دارد.
بین تلخ و شیرین هم تضاد وجود دارد.
۴. گزینه‌ی (۴)
۵. گزینه‌ی (۱)
مهر ناموس و زندگانی و دین عزت و خاندان و مال و وطن
۶. گزینه‌ی (۳)
در گزینه‌های دیگر، (تحمیلی)، (نفوذناپذیر) و (تعهد) اشتباه نوشته شده است.
۷. گزینه‌ی (۲)
همه‌ی کلمات در گزینه‌های دیگر، غیرساده هستند به‌غیر از «شکوه» که اسم ساده است.
۸. گزینه‌ی (۳)
۹. گزینه‌ی (۴)
شهادی بسیاری، نوجوانان ایرانی، جوانان مؤمن
هسته وابسته‌ی پسین هسته وابسته‌ی پسین هسته وابسته‌ی پسین
۱۰. گزینه‌ی (۴)
اگر هفت مهر بر دل آدمی نباشد؛ آدمی را از اهریمن بدان

پاسخ‌نامه‌ی کلیدی درس دهم

۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱
■ □ □ □ ۹	□ □ ■ □ ۷	□ □ □ ■ ۵	■ □ □ □ ۳	□ □ ■ □ ۱
■ □ □ □ ۱۰	□ ■ □ □ ۸	□ ■ □ □ ۶	■ □ □ □ ۴	□ ■ □ □ ۲

شعر خوانی

«ای وطن من»

ای ایستاده در چمن آفتابی معلوم	ای بهار استوار!
وطن من!	ای اقیانوس موج عاطفه و خشونت...
ای تواناترین مظلوم	ای شکیبای شکوهمند!
تو را دوست دارم!	کجای زمین از تو عاشق تر است؟...
ای آفتاب شمایل دریادل	من از تو بر نمی گردم تا بمیرم
که نام خیابان هایت را شهیدان برگزیده اند	و مرگ در کنار تو زندگی است
ای فروتن نیرومند!	تو را دوست می دارم...
ایستاده ایم در کنار تو، سبز و سربلند	چقدر به اقیانوس می مانی
و تو آن درخت گردوی کهنسالی	برای تو و به خاطر تو
و بیش از آن که من خوف تبر را نگرانم؛	ای پهلوان فروتن!
تو ایستاده ای	خدا چقدر مهربانی اش را وسعت داد
و پسران تو	در دورهای کویر طبع
مردان نیایش و شمشیرند	آن اتفاق
و مادران صبوری داری	یادت هست؟
و پدرانی به غایت، جرأت مند.	نه من بودم و نه هیچ کس
دوست دارم تو را	خدا بود و گردباد...
آن گونه که عشق را	وطن من، آه ای پوپک مؤدب!
دریا را	ای رویین تن متواضع!
آفتاب را...	ای متواضع رویین تن!
ای مجمع الجزایر گل ها، خویی ها!	ای وطن من!

واژه‌نامه

شمایل: تصویر، آشکال	دریادل: شجاع، دلیر
خوف: ترس، هراس	غایت: نهایت
جرات: شهامت	جراتمند: شجاع
اقیانوس موج: اقیانوسی که موج‌های فراوان و زیادی دارد.	شکیبا: صبور
وسعت داد: گسترش داد، پهن کرد	فروتن: متواضع
رویین تن: کسی که آسیبی به بدنش نمی‌رسد.	پوپک: هدهد، شانه‌به‌سر
مجمع الجزایر: مجموعه‌ای از جزیره‌ها که در کنار هم قرار گرفته‌اند.	

شرح برخی از ابیات و عبارات:

- * ای آفتاب شمایل دریادل
وطن به آفتاب و خورشید تشبیه شده است.
منظور از شمایل دریادل، تصاویر شهدایی است که شجاعانه مبارزه کردند.
- * تو آن درخت گردوی کهنسالی و بیش از آن که من خوف تبر را نگرانم تو ایستاده‌ای.
وطن به درخت گردوی کهنسالی تشبیه شده است که توسط هیچ تبری از پا در نمی‌آید. محکم و استوار بر جای ایستاده است و نگرانی‌های من بی‌دلیل است.
- * پسران تو، مردان نیایش و شمشیرند.
راز موفقیت تو آدم‌هایی است که به خدا ایمان دارند و شجاعانه برای دفاع از تو جنگیده‌اند.
- * ای مجمع‌الجزایر گل‌ها، خوبی‌ها
ای وطن من که سراسر این سرزمین از خوبی و سرسبزی سرشار است.
- * ای بهار استوار
کشور من همیشه مانند بهار سرسبز و پابرجاست. (اگرچه بهار به خزان تبدیل می‌شود اما وطن من رنگ خزان به خود نخواهد دید).
- * چه قدر به اقیانوس می‌مانی
از نظر وسعت و بزرگی، وطن به اقیانوس تشبیه شده است.

* خدا چه قدر مهربانی‌اش را وسعت داد

در دورهای کویر

آن اتفاق یادت هست

نه من بودم و نه هیچ‌کس، خدا بود و گردباد

تلمیح دارد به ماجرای حمله‌ی نظامی آمریکا به ایران که در کویر طبس با حمایت خداوند از ملت ایران، با شکست مواجه شد.

در همان آغاز تسخیر لانه جاسوسی آمریکا به دست دانشجویان ایرانی، دولت آمریکا با اعزام ناوگان نظامی خود به سمت ایران، اعلام کرد که آماده‌ی حمله نظامی به ایران است و قصد بازپس‌گیری گروگان‌های لانه جاسوسی در تهران را دارد و در تاریخ پنجم اردیبهشت ۱۳۵۹ نیروهای کماندویی آمریکایی با تجهیزات کامل نظامی به سمت تهران رهسپار شدند و نیروهای خود را که شامل پیشرفته‌ترین وسایل نظامی بودند، در صحرای طبس پیاده کرد اما به خواست خداوند، توفانی از شن برپا شد و همه‌ی آن تجهیزات را در هم شکست و یکی از پیچیده‌ترین عملیات‌های نظامی آمریکا با شکست روبه‌رو شد.

بیابان طبس، راوی معجزه‌ای از حمایت خداوند از بندگان مظلوم است، که در قرن حاضر اتفاق افتاده است.

این بیابان در شمال شرقی مرکز یزد قرار دارد.

«أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ، أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ وَ أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ فَجَعَلَهُمْ

كَعَصٍ مَأْكُولٍ»

آیا ندیدی که پروردگارت با صاحبان فیل چه کرد؟ آیا مکر و تدبیری که برای خراب کردن کعبه اندیشیده بودند، خراب نکرد؟ و برای هلاک آن‌ها مرغان ابابیل را فرستاد تا سپاه دشمن را با سنگ، سنگ‌باران کنند و نشان را چون برگ‌های خرد شده گردانید.

سلمان هراتی

سلمان هراتی (۱۳۶۵ - ۱۳۳۸ ه. ش) در روستای مَرَدَشْتِ تنکابن به دنیا آمد. از سال ۱۳۵۲ به نوشتن روی آورد. سلمان با شعر ارزشی انقلاب پیوند ناگسستنی داشت. از سلمان هراتی سه مجموعه با نام‌های «از این ستاره تا آن ستاره»، «از آسمان سبز» و «دری به خانه خورشید» به چاپ رسیده است.